

SOCIAL- OCH HÄLSOVÅRDSUTSKOTTETS BETÄNKANDE 13/2006 rd

Statsrådets redogörelse om handikappolitiken 2006

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 16 maj 2006 statsrådets redogörelse om handikappolitiken 2006 (SRR 5/2006 rd) till social- och hälsovårdsutskottet för beredning.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- överinspektör Aini Kimpimäki och överinspektör Eija Hynninen-Joensivu, social- och hälsovårdsministeriet
- undervisningsråd Jussi Pihkala, undervisningsministeriet
- överinspektör Pentti Lehmijoki, arbetsministeriet
- bostadsråd Raija Hynynen, miljöministeriet
- utvecklingschef Aulikki Rautavaara, Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården
- generalsekreterare Sari Loijas, riksomfattande handikapprådet
- undervisningsråd Kaija Miettinen, Utbildningsstyrelsen
- förmånschef Marjukka Turunen och utvecklingschef Tomi Ståhl, Folkpensionsanstalten
- utvecklingschef Sirkka-Liisa Karhunen, Finlands Kommunförbund
- ordförande Keijo Kaskiaho, Kouvola handikappråd
- städchef Päivi Vanninen, Niiralan Kulma Oy
- samkommunsdirektör Pertti Rajala, Satakunta specialomsorgsdistrikt

- förvaltningsdirektör Paavo Pitkänen, Suojarinteen kuntayhtymä
- direktör för specialomsorgsdistrikt Erkki Paara, Vaalijalan kuntayhtymä
- rektor Olli Daavittila, Centralparkens yrkesinstitut, Orton
- rektor Markku Aunola, Kiipulan ammattiopisto
- verksamhetsledare Mikael Lindholm, Förbundet De Utvecklingsstördas Väl FDUV rf
- vice ordförande Jarmo Tiri, Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liitto
- verkställande direktör Raimo Lindberg och handikappombudsman Jaana Huhta, Invalidförbundet rf
- ordförande Simo Paassilta och ombudsman Veli-Pekka Sinervuo, Förbundet Utvecklingshämning
- handikappombudsman, vicehäradschef Sirkka Sivula, De utvecklingsstördas Stödförbund
- ombudsman Liisa Kauppinen, De Dövas Förbund rf
- styrelseledamot Eija Auvo, De Dövas Förbund rf även som representant för Finlands-svenska Teckenspråkiga rf
- jurist Merja Karinen, Centralförbundet för Mental Hälsa
- ombudsman Kai Leinonen, Föreningen Finlands Dövblinda rf
- socialskyddschef Jaana Penttilä, Handikappforum rf
- utvecklingschef Raija Mansikkamäki, Boendeservicestiftelsen ASPA

- verkställande direktör Arto Havo, stiftelsen Parik
- verkställande direktör Pertti Sankilampi, Rehapolis
- utvecklingschef Ellen Vogt, stiftelsen VATES.

STATSRÅDETS REDOGÖRELSE

Incitamentet till den handikappolitiska redogörelsen är regeringen Vanhanens program. I redogörelsen ingår en presentation av den finländska handikappolitiken samt en redogörelse för de funktionshindrades villkor och för jämlikhetsfrämjande tjänster och åtgärder. Regeringen ger sin syn på vad som är bra med den nuvarande handikappolitiken och vilka utmaningar vi

står inför samt lägger förslag till hur handikappolitiken kunde förbättras och omstruktureras. Regeringen räknar upp mål och åtgärder som ska borge för en handikappolitik på lika villkor. Ett särskilt avsnitt ägnar regeringen åt vilka insatser internationella influenser inom handikappolitiken kräver av Finland.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Allmänt

Det finns fortfarande en lång rad strukturella och attitydmässiga hinder som gör det svårt för funktionsnedsatta att leva och delta i samhällslivet samt utnyttja sina grundläggande och mänskliga rättigheter på lika villkor utan diskriminering. Personer med funktionshinder ska få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda i samma utsträckning som andra medborgare. Finland är inte bara bundet av de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter och grundlagen utan har också som medlem i FN och EU utfäst sig att arbeta för ett öppet icke-diskriminerande samhälle. Utskottet påpekar att handikapporganisationerna spelar en framträdande roll särskilt när det gäller intressebevakning och attitydpåverkan.

Den första handikappolitiska redogörelsen lyfter tydligt fram vad som behöver göras för att underlätta för funktionshindrade och presenterar strategier för den framtida handikappolitiken. Utskottet vill understryka att handikappolitiken inte bara vilar på social- och hälsovårdens axlar utan är en förvaltningsgemensam uppgift. För att

ge de funktionsnedsatta större synlighet bör beredningen av ett handikappolitiskt program som går mer på djupet än redogörelsen inledas med det snaraste, menar utskottet. Utskottet föreslår ett uttalande om saken (*Utskottets förslag till uttalande*).

Bättre tjänster för funktionsnedsatta

Den pågående revideringen av handikappolagstiftningen ska eliminera överlappningarna mellan lagen om service och stöd på grund av handikapp och specialomsorgslagen och tydliggöra lagarnas innehåll och därmed eliminera de brister som uppdagats när lagarna tillämpats. Utgångspunkten är att den övriga social- och hälsovårdslagstiftningen ska tillämpas i första hand. De tjänster som anges i speciallagstiftningen blir aktuella när de allmänna tjänsterna som sådana inte räcker till, inte är lämpliga eller inte i betydande grad tillgodoser den funktionshindrades möjligheter till delaktighet och jämlikhet.

Enligt redogörelsen ska personer med grava funktionshinder få personlig assistans och omvårdnad och beredas möjlighet att röra sig och kommunicera. Utskottet vill poängtera att behovet av handikappservice beror dels på den omgi-

vande miljön, dels på utbudet av allmänna tjänster och deras tillgänglighet. Det gäller också att se till att det går att få service på modersmålet och att äldre och nyare datum garanteras rätt till service och stödtjänster. Utskottet understryker vikten av att man i samband med översynen av lagstiftningen inte försämrar villkoren för någon av handikappgrupperna.

Tillgången på handikappservice varierar inte bara regionalt utan också berörande på handikappgrupp. Enligt en utredning som det riksfattande handikapprådet gjort upplevs tillgången på i synnerhet tolk-, färd- och assistenttjänster skral i förhållande till efterfrågan. Många kommuner har lagt taket vid den mängd tolktjänster handikappserviceförordningen förutsätter. Exempelvis en dövblind som har rätt till 240 tolktimmar om året (ca 40 minuter per dag) är tvungen att särskilt ansöka om timmar som överskrider detta timantal och motivera till vad de behövs. Ett annat problem med tolktjänsterna är att det inte finns tillräckligt med tolkar att tillgå i alla regioner. För att tolktjänster ska finnas att tillgå överallt är det enligt utskottet viktigt att tolkutbildning ordnas runtom i landet och att man inte förvärrar tillgänglighetsproblemet genom att skära ned utbildningsplatserna.

Det stöter på problem på olika håll i landet att få en personlig assistent. År 2004 hade omkring 4 000 funktionshindrade en personlig assistent (1 300 år 1990). Tack vare en personlig assistent kan den funktionshindrade ofta bo hemma samtidigt som det friställer hemservice resurser och minskar behovet av färdtjänster. Assistentsystemet bör utvecklas så att assistenter oftare finns att tillgå också för tillfälliga behov.

Uppskattningarna av kostnaderna för assistentsystemet varierar oerhört. Till exempel bedömde handikapporganisationerna i sitt projekt för utveckling av systemet med personliga assistenter att det kommer att behövas totalt ca 400 miljoner euro per år. När det handikappolitiska programmet bereds bör det enligt utskottets mening utredas när rätten till personlig assistent ska vara en subjektiv rätt.

Enligt redogörelsen kommer i den nya lagen särskild vikt att fästas vid utvecklingen av tolktjänsterna och systemet med personliga assistenter. Utskottet anser att de i redogörelsen nämnda ambitionerna är viktiga och konstaterar att det särskilt för gravt funktionshindrade och multihandikappade såvitt möjligt bör ordnas tjänster och stödtjänster som kompletterar varandra och som tillhandahålls utifrån det personliga behovet. Under beredningen av såväl det handikappolitiska programmet som den nya handikappservice lagen gäller det att dels titta på när en personlig assistent är ett absolut måste för en person med omfattande funktionshinder för att han eller hon ska klara det dagliga livet, dels se till att en personlig assistent finns att tillgå särskilt i fall som dessa.

Besluten om t.ex. den personliga assistansens omfattning och finansiering bör tas med hänsyn till att de enskilda kommunerna inte drabbas av en alltför stor kostnadsbörda och att finansieringsmekanismen inte driver kommunerna att ordna tjänsterna på ett oändamålsenligt sätt, framhåller utskottet. Den specialexpertis som behövs i synnerhet för sällsynta handikappgrupper kan svårtligen utvecklas om servicesystemet är splittrat. Flera projekt för att trygga handikappservicen pågår. De fokuserar bl.a. på att trygga expertisen i de ekonomiska regionerna, utveckla tolk- och boservicen samt utöka samordningen av servicen.

Vem har rätt till service

Funktionshinder finns av de mest varierande slag, och den olägenhet handikappet medför beror dels på av vilket slag funktionshindret är, dels personens livssituation. I lagstiftningen ingår olika definitioner på handikapp som ett kriterium för service och stödtjänster samt ekonomiska förmåner. Den handikappolitiska debatten skulle bli klarare om alla i samhället lade in samma innebörd i uttrycket funktionshinder och det fanns en entydig definition på funktionshinder. Men med tanke på bedömningen av det individuella behovet av tjänster och stöd behövs det enligt utskottet inte nödvändigtvis en enda heltäckande definition på funktionshinder.

Tvärtom kan en allomfattande definition snarare bli ett på fel sätt uppspjälkande kriterium utifrån vilket en person hänförs till funktionshindrade respektive icke-funktionshindrade trots att behovet av tjänster och stöd inte är endimensionellt. Utskottet understryker att personer med funktionshinder inte ska få sina rättigheter tillgodosedda genom schablonmässiga lösningar utan genom individanpassade servicepaket. Lagstiftningen ska garantera alla med funktionshinder jämlika villkor och förhindra att de diskrimineras.

Personer med psykiska funktionshinder hör till den gällande handikappserviceagens personkrets. Men i praktiken har denna grupp ofta lämnats utan nödvändiga tjänster. Lagen har stiftats främst med tanke på personer med fysiska funktionshinder och människor med psykisk ohälsa har inte setts som handikappade i samma mening. Tillämpningsproblemen hänger delvis samman med att det varit svårt att definiera psykiskt betingade funktionshinder och svåra funktionshinder. Utskottet konstaterar att nedsatt funktionsförmåga med påföljande behov av tjänster och stöd bör vara det avgörande också för personer med psykisk funktionsnedsättning.

Lagen föreskriver att man för att klarlägga en handikappads behov av service och stöd ska göra upp en serviceplan tillsammans med honom och hans vårdnadshavare. Serviceplanen gör det lättare att förutse behovet av tjänster på längre sikt och tillåter en evaluering av tjänsterna. Planen ska göras upp med hänsyn till klientens självbestämmanderätt och på klientens villkor.

Rehabiliteringstjänster

Rehabiliteringstjänsterna ska också de förbättras med jämlikhet, behovsprincipen och effektivitet som ledstjärna. Rehabiliteringstjänsterna för personer med svår funktionsnedsättning bör vara lika heltäckande och högkvalitativa oberoende om det är kommunen eller Folkpensionsanstalten som tillhandahåller dem. Huvudmannansansvaret för medicinsk rehabilitering övergår från Folkpensionsanstalten till kommunen när en person med svåra funktionshinder fyller 65 år.

Utskottet har tidigare påpekat att den nuvarande situationen med en åldersgräns på 65 år för medicinsk rehabilitering för gravt handikappade på intet sätt är tillfredsställande. När rehabiliteringen upphör kan effekterna av funktionshindret ackumuleras, och det finns risk för att behovet av institutionsvård ökar om man drar in på rehabiliteringen. Utskottet understryker vikten av att rehabiliteringen fortgår utifrån den funktionshindrades individuella behov när huvudmannaskapet för rehabiliteringen övergår från Folkpensionsanstalten till kommunen.

Handikappförmåner och nya stödformer

Det har förekommit en del problem med handikappförmånerna i praktiken, eftersom den funktionshindrade måste ha bevis för vad sjukdomen eller funktionshindret kostat innan beslutet om en förmån fattas. För de sämst bemedlade kan detta innebära att de inte alls kan utnyttja förmånen. Med hänsyn till såväl klienten som beslutet om handikappförmåner är det viktigt att, som i redogörelsen påpekas, kostnaderna för servicen samordnas, menar utskottet. Ett villkor för att en person med svår funktionsnedsättning ska få medicinsk rehabilitering är att han eller hon får förhöjd handikappförmån. Kopplingen leder ibland till att handikappförmånen sjunker trots att rehabiliteringsbehovet kvarstår. Kopplingen mellan rehabiliterings- och handikappförmåner och medicinsk rehabilitering måste tas upp till ny diskussion.

För familjer med barn med grava funktionshinder behövs nya service- och stödformer. Bland annat flexibla assistentarrangemang, enheter för korttidsvård, eftermiddagsvård samt stöd- och fosterfamiljer underlättar familjens vardag t.ex. om föräldrarna insjuknar.

Utskottet vill i detta sammanhang påpeka att moms i regel inte betalas vid försäljning av vård- och omsorgstjänster. Lägre momssats gäller t.ex. för färdtjänst, motionstjänster och mediciner. Också när det gäller hjälpmedel bör det utredas om den nuvarande momsen kunde sänkas, menar utskottet.

Ökade utbildningsinsatser

Barn med funktionshinder nås enligt redogörelsen bra av den grundläggande utbildningen och skolorna tillhandhåller i skäligen utsträckning stödåtgärder som behövs i undervisningen. Allt fler barn med funktionshinder integreras numera i den allmänna undervisningen som special elever, en trend som gärna bör uppmuntras. Med tanke på barnets framtid är det ytterst viktigt att han eller hon inte isoleras från sin årskull i skolan. Men samtidigt gäller det att se till att de svårast funktionshindrade eleverna får undervisning i specialklasser och specialskolor.

Den möjlighet till integrerad undervisning som grundskolan erbjuder finns inte på senare utbildningsstadiet. På 2000-talet har den särskilda undervisningen breddats och utvecklats inom yrkesutbildningen och antalet specialstuderande har ökat rejält. Likaså har utbildningsplatserna för gravt funktionshindrade blivit märkbart fler. I regel är det specialyrkesläroanstalter som ordnar utbildning för personer med svår funktionsnedsättning. Men det förekommer fortfarande regionala skillnader i möjligheterna att komma in på en utbildning, utbildningsplatserna är alltför få och utbildningen håller inte jämn kvalitet. Dessutom finns det inte särskilt många utbildningsalternativ att välja mellan. Läroanstalterna på andra stadiet har i dagens läge inte kapacitet att ordna de stödtjänster som handikappade elever behöver, och om hemkommunen inte beviljar stödtjänster kan en person med funktionshinder tvingas tacka nej till en fortbildningsplats som vikts för honom eller henne.

I redogörelsen påpekas det att bristerna inom den svenskspråkiga utbildningen av elever med funktionshinder ofta har lett till att funktionshindrade ungdomar varit tvungna att söka sig till Sverige för utbildning efter grundskolan. Utskottet anser att det måste ordnas fler utbildningsplatser i Finland för svenskspråkiga funktionshindrade.

Utskottet understryker att det behövs mer insatser för att funktionshindrade barn och unga ska kunna integreras i undervisningen på alla nivåer. Det kunde underlätta skolgången, om det på skolorna fanns fast anställda personliga assis-

tenter som genom vunna erfarenheter och kompletteringsutbildning gradvis bygger upp en gedigen kompetens. De personliga assistenter de funktionshindrade får med stöd av handikappservicelagen saknar ofta utbildning och byts ofta. Dessutom är assistansen förknippad med arbetstidsproblem. Ett annat problem är att en del kommuner saknar resurser och därför inte beviljar rätt till assistans.

Också funktionshindrade och personer i behov av särskilt stöd ska ha rätt till livslång utbildning, menar utskottet. Statsandelen för specialstuderande som deltar i yrkesinriktad tilläggsutbildning betalas med 50 procents höjning. Men tilläggsutbildningen är mestadels examensinriktad och alla funktionshindrade kan inte delta i förberedande utbildning för yrkesexamen. Det som därför skulle behövas är för specialgrupper skräddarsydd utbildning som upprätthåller, kompletterar och förbättrar yrkeskompetensen. En sådan utbildning skulle lämpa sig för funktionshindrade, oavsett om de är med i eller står utanför arbetslivet.

Sysselsättningsfrämjande åtgärder

Redogörelsen understryker att de funktionshindrades försörjning primärt ska bygga på deras rätt till arbete och lön. Sysselsättningsnivån bland personer med funktionshinder är avsevärt lägre än bland befolkningen i övrigt och tröskeln för att anställa funktionsnedsatta är hög. Till sjuende och sist handlar det om sämre positioner på arbetsmarknaden. Som arbetssökande befinner sig funktionshindrade i en motsägelsefull situation när de å ena sidan ska bevisa att de klarar av den uppgift de aspirerar på, å andra sidan måste belägga sina begränsningar att få arbete för att kriterierna för arbetsförvaltningens sysselsättningsstöd ska uppfyllas. Utskottet menar att man bör försöka befria arbetsgivaren från de kostnader den anställdes handikapp förorsakar för att därigenom förbättra sysselsättningen bland funktionshindrade.

Under de senaste åren har lagstiftningen förbättrats på många punkter och nya stödda arbetsrehabiliterings- och sysselsättningsformer tagits fram för att göra det lättare för funktionshindra-

de och personer med arbetshandkapp att få arbete. Senareläggning av pensionsuttaget, arbetsverksamhet och sysselsättningsfrämjande verksamhet enligt socialvårdslagen, stöd för specialarrangemang på arbetsplatsen, höjd flitpenning och smidigare villkor för lönesubvention har förbättrat förutsättningarna för funktionshindrade att få jobb. Och ändå utnyttjas de möjligheter lagstiftningen erbjuder i varierande grad i regionerna. En arbetssökande/anställd med funktionshinder kan på en och samma gång behöva stöd från många olika håll. Stödåtgärderna från de sociala myndigheterna i kommunen, från Folkpensionsanstalten och från arbetsförvaltningen saknar ibland samordning. Också på arbetskraftsbyråerna brister det i insikterna om funktionshindrades möjligheter att jobba. När man försöker skaffa ett jobb åt en funktionshindrad fokuserar man vanligen enbart på att bedöma hur mycket arbetsförmågan är nedsatt och hur det kunde kompenseras exempelvis med lönesubvention. Ändå är långt ifrån alla betjänta av enbart lönesubvention utan behöver framför allt arbetsuppgifter och arbetsmiljöer som är skraddarsydda för dem. I vissa fall kan stöd som arbetsplatsen har nytta av, t.ex. en kompetent "jobbcoach", vara viktigare för anställningen än finansiellt stöd. Handikappservice, såsom färdtjänst, tolkservice och assistans, spelar också en stor roll för att en funktionshindrad ska kunna jobba.

Funktionshindrade borde få komma ut i arbetslivet när de är klara med utbildningen. Samarbetet mellan förvaltningarna fungerar inte friktionsfritt. Med tanke på jobbsökandet vore det viktigt att jobbsökarplaner upprättas när funktionshindrade är inne i slutfasen av sina studier. För att snabbt få ett jobb behöver alla arbetslösa service och stöd genast i initialskedet. Särskilt viktigt är det för funktionsnedsatta arbetslösa, eftersom de har det svårare än andra att få in en fot på arbetsmarknaden.

Utskottet påpekar att också för funktionshindrade borde arbete ge en bättre försörjning än ett passivt leverne. För närvarande arbetar ett stort antal handikappade inom såväl den offentliga som den privata sektorn och på arbetscentraler utan anställningsrelaterade förmåner. Deras ar-

betsuppgifter, arbetsdagens längd och arbetets kontinuitet uppfyller kännetecknen för en anställning. Och ändå får de bara flitpenning för sina insatser. Trots att de arbetat länge har de ingen chans att ta sig upp från miniminivån och få det ekonomiskt bättre. De flesta med svår funktionsnedsättning får de facto minimipension, och även om de varit ute i arbetslivet stiger inte heller ålderspensionen över miniminivån.

Regeringen framhåller i redogörelsen att det är mycket svårt att sammanjämka förvärvsinkomsterna och den sociala tryggheten och att det oftast inte är särskilt lönsamt ekonomiskt för den enskilde. Utskottet understryker att allt som hindrar de funktionsnedsatta att få arbete och minskar deras motivation att jobba måste elimineras. Arbete bidrar till att personer med funktionshinder känner delaktighet samtidigt som deras arbetsinsats gagnar arbetsmarknaden. När man höjer sysselsättningsgraden för de handikappade handlar det alltså inte bara om att tillgodose deras grundläggande rättigheter utan det främjar också samhällets sammantagna intressen.

Satsning på boendetjänster

Enligt redogörelsen är det en utmaning för samhällspolitikerna att göra det möjligt för personer med funktionshinder att leva och bo bland den övriga befolkningen. Regeringen stöder funktionshindrade så att de kan bo kvar hemma samt utökar alternativa boendeformer. Utskottet framhåller att funktionshindrades boende, inbegripet särskilda boende, ska förläggas till normala boendemiljöer. Ofta räcker det med en tillgänglig och fungerande bostad i en fungerande miljö för att behovet av särskilda tjänster ska minska. I byggplaneringen bör större hänsyn tas till att bostäderna kan anpassas för att funktionshindrade och äldre ska klara av att bo hemma. Ett sådant byggsätt bör ses som en investering i en tillgängligare framtid.

Behovet av fler boendetjänster för personer med funktionshinder är stort, eftersom folk i värsta fall nu står i kö i flera år. Social- och hälsovårdsministeriet gav 2003 ut en kvalitetsrekommendation för boendeservice för handikap-

pade människor. Utskottet konstaterar att kommunerna inte tagit rekommendationen ad notam som sig bör och att boendetjänster bör finnas att tillgå inom om skälig tid efter att behovet av dem konstaterats.

Ministeriet avser enligt redogörelsen att skapa fler boendeformer som är mer individuella än institutionsvård för personer med psykisk funktionsnedsättning. En utredare håller på att utarbeta ett handlingsprogram för hur institutionerna för personer med psykisk funktionsnedsättning kunde decentraliseras. Utskottet tycker det är bra med en decentralisering och att institutionsvård bara ges de allra gravast funktionshindrade som behöver vård och stöd dygnet runt. Men utskottet vill trots allt poängtera att decentraliseringen måste ske under kontrollerade former för att funktionshindrade i olika åldrar och olika livssituation kan erbjudas en lämplig boendeform med adekvata stödtjänster. Boendetjänster bör också tillhandahållas decentraliserat för att rätten till val av boendeort ska uppfyllas. Utskottet uppmanar social- och hälsovårdsministeriet att hålla ett extra vakande öga på decentraliseringen av specialomsorgsdistriktens verksamhet och med kraft ingripa i eventuella missförhållanden.

Arbete för ökad delaktighet

Utskottet noterar med tillfredsställelse redogörelsens påpekande att jämlika rättigheter för personer med funktionshinder att utbilda och utveckla sig själva, ta del av kulturella tjänster samt utöva sina intressen och andra fritidssysselsättningar är tryggade i grundlagen. Kulturen hjälper till att bygga upp sociala nätverk, förhindrar ensamhet och ger livet innehåll för invånarna i boendeenheter och för självboende. Redogörelsen ger kulturtillgängligheten stort utrymme. Bland annat handlingsprogrammen Kultur för alla och Konstens och kulturens tillgänglighet har drivit på tillgänglighetsidén med anknytande insatser. Lättläst litteratur och egeninitierade kulturella aktiviteter har i avgörande grad ökat funktionshindrades möjligheter till fritidssysselsättning.

Funktionsnedsattas delaktighet i det normala livet gynnas av ett breddat motionsutbud. Olika motionsformer för personer med särskilda behov och bättre tillgänglighet till motionsanläggningar hjälper funktionsnedsatta att integreras i samhället och bidrar till större jämlikhet. Dessutom hjälper motion mot depression och nedstämdhet och ökar aktiviteten och påverkar därmed en människas funktionsförmåga över lag.

För att de funktionshindrade ska få sina rättigheter tillgodosedda måste de kunna delta i all samhällelig verksamhet. Personer med funktionsnedsättning är inte bara konsumenter av vård och omsorg utan produktiva och aktiva samhällsmedlemmar förutsatt att de ges en chans till det. De funktionshindrade har faktiskt rätt att delta i beslutsfattandet i samhället, påpekar utskottet.

Det riksomfattande handikapprådet måste ges en tydligare position och roll i samhällsbesluten, påpekas det i redogörelsen. Utskottet menar att också de kommunala handikappråden måste få högre status för att genuint kunna delta i de kommunala beslut som gäller funktionshindrade. De kommunala handikapprådets viktigaste uppgift är att driva kommunen att sköta handikappfrågorna så att de funktionsnedsatta kan leva sitt liv på samma villkor som övriga kommunbor. Ett beklagligt faktum är att handikapprådet har en undanskynd roll i en lång rad kommuner, om det överhuvudtaget finns ett råd. Utskottet anser att det behöver utredas om de kommunala handikappråden kunde göras till obligatoriska organ.

Tillsyn

Tillsynen över den kommunala verksamheten spelar en stor roll för att de funktionshindrade ska få sina grundläggande rättigheter tillgodosedda. Utskottet har i flera olika sammanhang understrukt hur viktigt det är att länsstyrelserna har adekvata tillsynsresurser i synnerhet när serviceproduktionen decentraliserats. Riksdagens justitieombudsman framhåller i sin berättelse för 2005 att det finska systemet inte för närvarande erbjuder ett effektivt och heltäckande rättskydd, eftersom det inte innefattar gottgörelse

för kränkningar av de grundläggande fri- och rättigheterna. Det bör enligt utskottets mening utredas hur ändamålsenligt gottgörelsesystemet är exempelvis i det fall att handikappservice inte beviljas eller dröjer oskäligt mycket trots att lagen föreksriver om rätt till servicen. En annan sak som bör utredas är om det finns behov av att inrätta en tjänst som handikappombudsman för hela landet.

Förslag till beslut

Med stöd av det ovan anförda föreslår social- och hälsovårdsutskottet

att redogörelsen godkänns och

att ett uttalande godkänns.

Utskottets förslag till uttalande

Riksdagen förutsätter att regeringen med det snaraste börjar utarbeta ett brett upplagt handikappolitiskt program för alla berörda parter att följa i sin verksamhet.

Helsingfors den 14 juni 2006

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Valto Koski /sd
vordf. Eero Akaan-Penttilä /saml
medl. Sirpa Asko-Seljavaara /saml
Anneli Kiljunen /sd
Marjaana Koskinen /sd
Pehr Löw /sv
Riikka Moilanen-Savolainen /cent
Aila Paloniemi /cent

Leena Rauhala /kd
Juha Rehula /cent
Arto Seppälä /sd
Osmo Soininvaara /gröna
Tapani Tölli /cent
Raija Vahasalo /saml
Erkki Virtanen /vänst
Tuula Väättäin /sd.

Sekreterare var

utskottsråd Eila Mäkipää
utskottsråd Harri Sintonen.

RESERVATION 1

Motivering

Statsrådets handikappolitiska redogörelse är mycket allmänt hållen och har bara några fattiga konkreta exempel på hur personer med funktionsnedsättning ska få sina rättigheter tillgodosedda. I Finland har ungefär fem procent av invånarna en betydande funktionsnedsättning. De svårt funktionshindrade är 4 000—5 000 till antalet, under 0,07 procent av befolkningen. De funktionshindrade ska ha samma självbestämmanderätt över sitt eget liv som alla andra, kunna påverka samhället, förfäktat sina åsikter, ha familj, utbilda sig, arbeta, ha fritidsintressen, bemötas fördomsfritt och ha kontakt med myndigheterna. För att dessa rättigheter ska bli tillgodosedda måste särskilt följande förslag omsättas i praktiken.

Regeringen utgår i redogörelsen från att positiv särbehandling leder till lika villkor för gravt funktionshindrade. Det som regeringen emellertid inte lyfter fram tillräckligt är den njugga hjälp personer med svår funktionsnedsättning får och som gör det oskäligt svårt för dem att klara av det dagliga livet. En person med allvarlig funktionsnedsättning behöver hjälp med mycket och mycket, t.ex. med påklädning och personlig hygien, för att inte tala om myndighetskontakter, studier eller jobb. Systemet med personlig assistent är den enda stödform som i realiteten borrar för en gravt funktionshindrads lagliga rättigheter och självbestämmanderätt. Professor Kaarlo Tuori påpekade i sitt yttrande att en personlig assistent utgör ett element i den omsorg som svårt funktionshindrade behöver för att kunna leva det människovärdiga liv och få den oundgängliga försörjning 19 § 1 mom. i grundlagen avser. Av de grundläggande fri- och rättigheterna följer alltså att svårt funktionshindrade har en subjektiv rätt till en personlig assistent. Staten borde vara huvudman för systemet för att bostadsorten inte ska leda till särbehandling bland de funktionshindrade. En gravt funktionshindrad måste också ha möjlighet att själv välja

sin assistent. Systemet bör primärt fungera så att de svårt funktionsnedsatta själva är arbetsgivare åt sina assistenter. Vi föreslår ett uttalande om saken (*Reservationens förslag till uttalande 1*).

Tillgänglighet innebär inte bara möjlighet att röra sig fritt utan också tillgänglighet till tjänster, kommunikation med myndigheter och sociala kontakter. En tillgänglig fysisk miljö gynnar alla medborgare och gör det lättare att sköta ärenden, och en bostad i en tillgänglig miljö minskar behovet av särskilda tjänster för funktionshindrade. Bostäder bör byggas med tanke på behoven hos olika invånare och bör vara anpassningsbara. Det är inte bara tillgängligheten inomhus som gäller, utan hänsyn ska också tas till gårdar och förflyttningsvägar och i all synnerhet offentliga lokaler. Myndigheterna bör kunna ingripa när byggandet inte fyller måttet. Vi föreslår ett uttalande om saken (*Reservationens förslag till uttalande 2*).

Tolkservicen är viktig för döva och andra hörselskadade, dövblinda och talskadade för att de ska kunna umgås socialt, förverkliga sig själva, ta del i samhällslivet och få information. För alla dessa aktiviteter behövs adekvat tolkservice. Problemet just nu är att tolktimmarna är för få och att det inte finns tillräckligt med tolkar. Dessutom varierar tillgången på tolkar i de olika regionerna. Vi föreslår ett uttalande om saken (*Reservationens förslag till uttalande 3*).

Enligt den gällande lagen hör den medicinska rehabiliteringen för gravt funktionsnedsatta till den rehabilitering Folkpensionsanstalten ordnar, men bara fram till utgången av den kalendermånad då klienten fyller 65 år. Rehabiliteringen är A och O för personer med funktionshinder, och särskilt om funktionshindret är allvarligt, för att de ska kunna bibehålla funktionsförmågan. Det är alltid svårare för gravt funktionshindrade än för deras friska jämnåriga att komma upp i åren. Ett svårt funktionshinder försvinner inte med åren, däremot kan det i högre ålder tillstöta nya komplikationer som gör livet

ännu besvärligare att leva. Kriteriet för att personer med svår funktionsnedsättning ska få medicinsk rehabilitering är att de får vårdbidrag och handikappbidrag, vilket i sin tur förutsätter att de är i konstant behov av hjälp. Det behovet upphör inte när människan fyller 65 år. Också svårt funktionshindrade över 65 år måste kunna upprätthålla sin funktionsförmåga, och det sker genom att tjänster skaffas av lämpliga, specialiserade huvudmän. Vi föreslår ett uttalande om saken (*Reservationens förslag till uttalande 4*).

Funktionshindrade har fortfarande en i snitt lägre utbildningsnivå. Funktionshindrade ungdomar söker inte lika frekvent till gymnasium eller yrkesutbildning som deras jämnåriga och får det därmed ännu svårare att hitta ett jobb. Åtgärder bör vidtas för att personer med funktionshinder lättare ska komma in på yrkesutbildning och ut i arbetslivet. Vi föreslår ett uttalande om saken (*Reservationens förslag till uttalande 5*).

Förslag

Med stöd av det ovan anförda föreslår vi

att förutom förslaget till uttalande i betänkandet godkänns fem uttalanden.

Reservationens förslag till uttalanden

1. *Riksdagen förutsätter att regeringen lämnar riksdagen en proposition med bestämmelser om subjektiv rätt för svårt*

funktionshindrade till personlig assistent.

2. *Riksdagen förutsätter att regeringen ser till att tillgängligheten beaktas i allt byggande och all planering med infrastruktur- och serviceanknytning, att kvalitetskriterier för tillgängligheten i stadsmiljö och ett uppföljningssystem för dem läggs fast och att de ställen och den service där tillgängligheten inte beaktats kartläggs och de observerade bristerna i mån av möjlighet rättas till.*
3. *Riksdagen förutsätter att regeringen vidtar åtgärder för att det utbildas teckenspråkstolkar och taltjänsttolkar som kan tillhandahålla högkvalitativa tjänster som tillgodoser det existerande behovet.*
4. *Riksdagen förutsätter att regeringen lämnar en proposition till riksdagen om ändring av lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner för att också gravt handikappade ska få rehabilitering enligt den lagen.*
5. *Riksdagen förutsätter att regeringen förbättrar funktionsnedsattas möjligheter till att få utbildning och arbete.*

Helsingfors den 14 juni 2006

Eero Akaan-Penttilä /saml
Raija Vahasalo /saml
Sirpa Asko-Seljavaara /saml

Leena Rauhala /kd
Erkki Virtanen /vänst

Jag omfattar uttalandena 1—3 i reservationen: Osmo Soininvaara /gröna

Jag omfattar uttalande 1 i reservationen: Marjaana Koskinen /sd

RESERVATION 2

Motivering

Enligt redogörelsen är utgångspunkten i den nya handikappservicelagstiftningen att den övriga social- och hälsovårdslagstiftningen tillämpas primärt och att tjänsterna enligt speciallagstiftningen kommer i fråga bara när de allmänna tjänsterna inte räcker till, inte är lämpliga eller inte i tillräcklig utsträckning tillgodoser den funktionshindrades möjligheter till delaktighet och jämlikhet.

En verkligt knepig fråga i arbetet på att slå samman handikappservicelagen och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda har varit hur de förståndshandikappades intressen ska värnas.

Den nuvarande lagen om utvecklingsstörda har varit en bra lag med tanke på de förståndshandikappade, och nu när den nya lagstiftningen bereds skulle det gälla att tydliggöra lagens räckvidd. Med tanke på de förståndshandikappade vore det också bra om insatserna till stöd för personer med begåvningsmässiga funktionshinder fanns i ett särskilt kapitel i handikappservicelagen om den gamla speciallagen inte kan bibehållas. Tjänsterna för förståndshandikappade (nuvarande 2 §) bör ingå oförändrade i den nya handikappservicelagen, eftersom de tryggar de förståndshandikappades grundläggande rättigheter i betryggande omfattning. Tjänsterna enligt lagen om utvecklingsstörda bör lagfästas som en subjektiv rättighet utifrån principen om individuell vård och omsorg. Den nu gällande lagen om utvecklingsstörda har sagts innehålla så kallad subjektiv rätt, något som ytterligare bör befästas enligt svensk modell.

Särskilt gravt förståndshandikappade och andra vars beteende kräver ett särskilt engagemang behöver också framöver vård på institution eller likartad vård. Det är få kommuner som har kunnat tillhandahålla en lika bra och högkvalitativ vård och omsorg dygnet runt som de särskilda enheter som inrättats enkom för ändamå-

let. Specialomsorgsdistrikten har skött sig bra vad beträffar slutenvårdsboendet. Slutenvården bör dock definieras exaktare i lagen och de som permanent behöver sådan vård bör inte uteslutas från den personkrets skyldigheten att ordna serviceboende för gäller (8 § 2 mom.), eftersom just detta lagrum använts av kommunerna för att slippa fatta beslut om serviceboende enligt handikappservicelagen.

Förslag

Med stöd av det ovan anförda föreslår vi

att första stycket i betänkandets avsnitt "Bättre service för funktionshindrade" får följande lydelse:

"Just nu pågår två för handikappservicen vitala projekt, kommun- och servicestrukturen samt beredningen av en sammanslagning av handikappservicelagen och lagen om utvecklingsstörda. I redogörelsen sägs ingenting om innehållet i den nya lagstiftningen eller vilket tidsschema som gäller för reformen." och

att tredje stycket i betänkandets avsnitt "Satsning på boendetjänster" får följande lydelse:

"Ministeriet avser enligt redogörelsen att skapa fler boendeformer som är mer individuella än institutionsvård för personer med psykisk funktionsnedsättning. En utredare håller på att utarbeta ett handlingsprogram för hur institutionerna för personer med psykisk funktionsnedsättning kunde decentraliseras. Utskottet uppmanar social- och hälsovårdsministeriet att hålla ett extra vakande öga på decentraliseringen av specialomsorgsdistriktens verksamhet

och med kraft ingripa i eventuella missförhållanden."

Helsingfors den 14 juni 2006

Marjaana Koskinen /sd
Erkki Virtanen /vänst

Jag omfattar reservationens första ändringsförslag.

Sirpa Asko-Seljavaara /saml